

РОСІЙСЬКО-КИТАЙСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЩОДО РОЗБУДОВИ БЕЗПЕКОВИХ СТРУКТУР В АЗІЙСЬКО- ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

У статті аналізується російсько-китайське співробітництво щодо розбудови механізмів безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Прогнозуються подальші шляхи та моделі взаємодії РФ – КНР у системі безпеки АТР.

Ключові слова: РФ, КНР, система безпеки, Шанхайська організація співробітництва, безпекові інституції.

В статье анализируется российско-китайское сотрудничество в сфере построения механизмов безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Прогнозируются дальнейшие пути и модели взаимодействия РФ – КНР в системе безопасности АТР.

Ключевые слова: РФ, КНР, система безопасности, Шанхайская организация сотрудничества, институты безопасности.

The article analyses the Russian-Chinese collaboration towards the development of safety mechanisms in the Asian-Pacific region. Subsequent ways and models of the Russian Federation and the PRC interaction to safety system of the Asian-Pacific region are predicted.

Key words: the Russian Federation, the PRC, safety system, the Shanghai Cooperation Organization, safety institutions.

Взаємодія РФ та КНР у межах безпекових механізмів є найбільш активною і дієвою в «шанхайському процесі». Шанхайська організація співробітництва була утворена в 1996 р., і хоча вона об'єднує не лише Росію і Китай, які є країнами АТР, але і країни Центральної Азії, вона має суттєвий детермінуючий вплив на динаміку політичного процесу в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Саме ці фактори актуалізують необхідність дослідження міждержавної взаємодії між РФ та КНР у сфері розбудови структур безпеки АТР. Відповідно до цього основними завданнями даної розвідки є: 1) визначити детермінуючі чинники російсько-китайської взаємодії щодо розбудови безпекових структур в АТР; 2) структурувати особливості взаємодії РФ – КНР у питаннях безпеки в нових геополітичних умовах; спрогнозувати подальші моделі розбудови структур безпеки в АТР за участі РФ та КНР. Детермінуючий вплив російсько-китайської взаємодії щодо інституціонування механізмів безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є окремим напрямом аналітичних досліджень вітчизняних фахівців-міжнародників Л.О. Лещенка, Б.М. Гончара, Є.Є. Камінського, С.О. Шергіна,

Т.І. Мединської, С.В. Проня, С.М. Федоренка тощо; російських науковців Л.Г. Арешидзе, М.Л. Титаренко, А.А. Кокошина, Е.П. Бажанова, А.О. Аріна, С.А. Караганова; американських політологів Зб. Бжезинського, Е. Коена, К. Дейча, Г. Кіссінджера та ін.

У відповідності до декларації голів держав-членів ШОС, вона створена з метою зміцнення між державами-членами взаємної довіри, дружби і добросусідства, зміцнення різносторонньої взаємодії щодо підтримання і зміцнення миру, безпеки і стабільності в регіоні, спільної протидії новим викликам і загрозам, заохочення ефективного і взаємного співробітництва в різних сферах, сприяння економічному зростанню, соціальному і культурному розвитку членів Організації [1].

У структурі ШОС створений антитерористичний центр у Душанбе, підписані угоди про взаємний відвід військ від кордонів. ШОС в АТР виступає, насамперед, як міжнародна організація, яка об'єднує стратегічні інтереси КНР і Росії. Для РФ цей міжнародний союз є істотно важливим з точки зору захисту національних інтересів в АТР та Центральної Азії. Це, зокрема стосується протидії Росії розширенню НАТО на Схід у межах СНД, а

також певна протидія американським ініціативам, прикладом чого є Душанбінська декларація ШОС, яка засудила ініціативу США щодо створення Національної системи протиракетної оборони (НПРО). Завідувач відділу з контролю за озброєнням МЗС КНР Ша Цзункан, виступаючи 20 лютого 2001 р. на міжнародному симпозіумі «ПРО і безпека в АТР» (м. Оттава, Канада), підкреслив: «Всебічний розвиток США системи НПРО є важливою подією в міжнародному політичному житті, вона має глибинний негативний вплив на міжнародну безпеку» [2].

На початку XXI ст. ШОС є поки єдиним на світовому та регіональному рівнях постійним інтернаціональним механізмом за участю КНР, який ставить перед собою завдання протидії міжнародному тероризму, релігійному екстремізму і національному сепаратизму на колективному рівні. На саміті в Санкт-Петербурзі в червні 2002 р. була підписана Угода зі створення регіональної антитерористичної структури (постійного органу з координації взаємодії спецслужб країн-членів ШОС у боротьбі з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом) [3].

Після подій 11 вересня 2001 р. члени ШОС Киргизія, Узбекистан і Таджикистан допустили базування на своїй території військового континенту США. Але в 2005 р. на території Узбекистану американська військова присутність була ліквідована. Центральнаазиатські держави, члени ШОС розглядають як КНР, так і РФ, як міжнародних гарантів власної суверенності. Утвердження США в регіоні розширює для центральноазійських лідерів простір політико-економічного маневру відносно Москви і Пекіна. В цьому контексті механізми ШОС можуть зіграти позитивну роль з підтримання оптимальних, колективно керованих меж цього маневру.

Разом з тим, можливості і межі російсько-китайської участі в моделях регіональної безпеки: Народа з взаємодії і заходів довіри в Азії (НВЗДА), Асеанівський регіональний форум з питань безпеки (АРФ), Шанхайська організація співробітництва (ШОС) визначаються потенціалом цих безпекових механізмів, які формуються й ступенем їх внутрішньої інтеграції.

Інституціональна ідея НВЗДА на сучасному етапі знаходиться на стадії становлення, хоча орієнтири розвитку Народи достатньо чітко встановлені. Основна мета позиціонується як необхідність та доцільність, за аналогією з ОБСЄ, створити загальноазійський форум з вироблення консенсусу з ключових регіональних проблем. Діалоговим механізмом з достатньо низьким ступенем інституціоналізації є і АРФ. Він об'єднує держави, різні за своїми соціально-політичними реаліями і зовнішньополітичними стратегіями. Завданням форуму на сьогодні є створення незобов'язуючих механізмів, які дозволяють підтримувати необхідну регулярність обміну думками з стратегічно важливих питань військово-політичного «порядку денного» в АТР. З позицій інтегрованості більш розбудованою є Шанхайська організація співробітництва.

Проте, всі три моделі безпеки, які формуються за участю Москви і Пекіна, мають низку об'єднуючих рис. По-перше, це акцент на широку багатосторонню участь; по-друге, поступовість розвитку взаємодії з конфліктогенних регіональних проблем; по-третє, послідовний перехід від діалогових до більш тісних форм інтеграції у сфері безпеки за рахунок поступового розширення «території» співпадаючих інтересів; по-четверте, відкритий тип взаємодії за відмови від блокубудівництва як метода забезпечення національної безпеки в межах регіональної системи міждержавних взаємодій; по-п'яте, наголос на посилення режиму військової транспарентності і військово-політичної довіри.

Багатосторонній характер «шанхайського процесу», Народи з взаємодії і заходів довіри в Азії, Асеанівського регіонального форуму з питань безпеки забезпечується відкритим характером цих інституцій безпеки, участю в їх діяльності широкого кола держав субрегіону або АТР у цілому.

В АРФ, окрім 10 країн-учасниць АСЕАН (Бруней, В'єтнам, Камбоджа, Лаос, Індонезія, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни), входять Росія, США, Японія, КНР, Індія, Південна і Північна Кореї, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Камбоджа, Монголія, а також на правах колективного членства – Європейський Союз.

У червні 2001 р. до держав фундаторів «Шанхайської п'ятірки» (Росії, Китаю, Казахстану, Киргизії і Таджикистану) приєднався Узбекистан. Зацікавленість щодо налагодження контактів, а для держав перспективи членства в ШОС на сьогодні виявляють Індія, Іран, Пакистан, Шрі-Ланка, Монголія, Японія, США, АСЕАН, ЄС, ОБСЄ тощо [4, с. 14]. Хоча перспектива вступу до складу ШОС політичних суперників Індії та Пакистану, на думку російського експерта А. Рузієва, є «більш ніж сумнівною» [5, с. 36]. Пояснюється це не лише суперечностями по лінії Індія-Пакистан, а й тим, що «Росія хоче бачити в рядах цієї організації (ШОС – авт.) Індію, з якою її пов'язують давні теплі відносини. Проте, діалог з Делі не складається в Пекіна – до сьогодні не врегульоване територіальне питання, індійці виступають проти утисків буддистів у Тибеті. Китай же віддає перевагу Пакистану, з яким «дружить» проти Індії» [5, с. 36]. Директор Центру досліджень Східної Азії і Шанхайської організації співробітництва МДІМВ (У) МЗС РФ О.В. Лукін, аналізуючи перспективні напрямки розбудови ШОС у контексті оптимальної реалізації національних інтересів Росії, доходить висновку: «Російським інтересам відповідає, насамперед, вступ Індії. Підключення такої великої і авторитетної держави перетворило б ШОС на одну з найбільш впливових міжнародних організацій. З геополітичної точки зору такий крок був би вигідним і Пекіну, який в останній час вирішив більшість своїх проблем з Делі» [6, с. 90]. Отже, інтеграційні безпекові процес, з одного боку, забезпечують основу посилення російських позицій у регіоні, а з іншого – мають конфліктогенний потенціал щодо проблеми представництва Індії в ШОС. Хоча це

створює для РФ можливість використати свої відносини як з КНР, так і з Індією, з метою утвердження себе як єдиної ланки регіональних інтеграційних процесів.

Засновниками Наради з взаємодії і заходів довіри в Азії виступили Азербайджан, Афганістан, Єгипет, Ізраїль, Індія, Іран, Казахстан, Киргизія, Китай, Пакистан, Палестина, Росія, Таджикистан, Туреччина і Узбекистан. У вересні 1999 р. на міністерській зустрічі НВЗДА були присутніми спостерігачі від США, Японії, Південної Кореї, Індонезії, Австралії, а також від міжнародних організацій – ООН і ОБСЄ.

Юридична база взаємовідносин у сфері безпеки знайшла своє відображення в Декларації принципів, що регулюють відносини між країнами-учасницями НВЗДА, а також у заявах і деклараціях, прийнятих лідерами держав ШОС під час зустрічей в Душанбе, Бішкеку, Алма-Аті і Шанхаї. Так, у підписаній країнами ШОС Душанбінській декларації було висловлено суворе засудження «несанкціонованого Радою Безпеки ООН застосування в міжнародних відносинах військової сили або загрози її застосування» [7, с. 18].

У проекті Декларації Регіонального форуму АСЕАН, представленого РФ в грудні 1994 р., відзначалось рівне право всіх держав регіону брати участь у створенні механізмів регіональної безпеки, необхідність утриматися від економічного тиску на окремі держави, як засобу розв'язання політичних питань [8].

Необхідність покрокових, поступальних підходів щодо вироблення багатосторонніх моделей безпеки має об'єктивні передумови. Захист і просування інтересів національної безпеки є безумовним пріоритетом і відповідним пунктом практичної політики для акторів міжнародної системи. За визначенням відомого американського теоретика-міжнародника професора Кембріджського університету Р. Кеохейна, міждержавне співробітництво можливе лише у випадку, якщо політика держав сприймається партнерами як така, що сприяє реалізації їх власної політики внаслідок процесу координації [9, с. 165]. У цьому відношенні регіональний консенсус з базових компонентів національної стратегії учасників багатосторонньої системи безпеки сприяє виробленню узгодженого розуміння інтересів регіональної безпеки, єдиних для всіх «правил гри». Російський експерт О.В. Лукін, визначаючи можливості РФ щодо рівноправної участі у формуванні структури безпекових міждержавних відносин в АТР, стверджує: «Економічна і політична вага в ШОС такої могутньої держави як Китай, достатньо велика. Проте саме тому членство в організації, всі документи, які говорять про рівноправ'я її членів, вигідно більш слабким, оскільки урівнює їх в правах з сильнішими. Аналогічним чином членство в РБ ООН урівнює політичну вагу Росії (та інших членів) у цій організації з США, що часто викликає незадоволення Вашингтона» [6, с. 85]. Отже, основним рушійним мотивом у такій системі безпеки є прагнення

забезпечити власні національні інтереси і передбачуваність поведінки партнера.

Послідовному формуванню регіональної системи багатосторонньої безпеки сприяють «м'які» форми залучення держав до військово-політичного переговорного процесу. Достатньо низький ступінь формалізації і централізації є однією з відмінних рис моделей безпеки, які формуються за участю КНР та РФ в АТР. Основними інституціоналізованими каналами взаємодії в форматі АРФ і НВЗДА є діалогові механізми, за допомогою яких країни-учасниці узгоджують позиції з проблемних питань міжнародного життя. Розгалужена, багаторівнева мережа каналів діалогу є важливим доповненням до договірного режиму транспарентності і заходів довіри в межах «шанхайського процесу». Разом з тим у порівнянні з АРФ і НВЗДА ШОС є більш інтегрованою моделлю субрегіонального рівня з потенціалом поширення зони політико-економічного впливу на всю систему взаємин в АТР. У ШОС поступово починають виявлятися перші ознаки формалізації моделі колективної безпеки, яку відстоюють члени організації. Так, на зустрічі голів держав членів ШОС у Шанхаї 14-15 червня 2001 р. було прийнято рішення про перетворення «п'ятірки» в регіональну організацію багатофункціонального співробітництва. Підписана Декларація щодо створення на основі «п'ятірки» Шанхайської організації співробітництва. Влітку 2002 р. в Санкт-Петербурзі підписана Хартія ШОС. З метою удосконалення взаємодії міністерств і відомств держав форуму від кожної країни був призначений національний координатор. Започаткована діяльність Ради Координаторів. Ініційована робота зі зближення законодавчої бази країн-учасниць «шанхайського процесу», розробляються можливості проведення спільних операцій [10, с. 35].

17-19 квітня 2009 р. в Таджикистані були проведені спільні командно-штабні антитерористичні навчання «Норак-Антитерор – 2009». На саміті голів держав ШОС, який відбувся 15-16 червня 2009 р. в Єкатеринбурзі, відзначалась необхідність продовження практики проведення спільних антитерористичних навчань [11]. В спільній декларації голів держав – членів ШОС підписаній за результатами зустрічі в Єкатеринбурзі констатувалась необхідність врегулювання міжнародних і регіональних конфліктів політико-дипломатичними засобами на основі принципів рівноправ'я і взаємної поваги, невтручання у внутрішні справи суверенних держав [12]. Також лідери держав членів ШОС задекларували свою прихильність розбудові світоустрою в постбіполярний період на засадах мультиполярності, відзначивши: «Спроби домогтися односторонньої переваги в оборонній сфері контрпродуктивні, підривають стратегічний баланс і стабільність у світі, не сприяють зміцненню довіри, скороченню озброєнь і роззброєнню» [12]. Ця зустріч засвідчила прагнення лідерів держав-членів ШОС вийти за межі організації виключно регіонального характеру. По-перше, участь в роботі саміту взяли не лише члени організації, а й

Прем'єр-міністр Індії М. Сінгх, Президент Ірану М. Ахмадінежад, Перший віце-прем'єр Монголії Н. Алтанхуяг, Президент Пакистану А. Зардарі, Президент Афганістану Х. Карзай, заступник Генерального секретаря ООН з політичних питань Л. Пескоу, Генеральний секретар Євразійського економічного співтовариства Т. Мансуров; по-друге, прийнято рішення про надання статусу партнера по діалогу ШОС Демократичній Соціалістичній Республіці Шрі-Ланці і Республіці Білорусь; по-третє, створена спеціальна група експертів із метою продовження роботи щодо прийняття нових членів до ШОС.

Проте, в цілому «шанхайський процес» залишається достатньо «м'якою» переговорною моделлю безпеки, в якій механізмом прийняття рішень є діалогові канали, а не централізовані наднаціональні структури. ШОС, АРФ і НВЗДА більшою або меншою мірою відповідають за термінологією професора політології Принстонського університету К. Дейча, руху щодо формування на Азійському континенті плюралістичних спільнот безпеки, в яких підтримання військово-політичної стабільності відбувається за рахунок багатосторонніх переговорних, діалогових механізмів. Це, на думку експерта, відрізняє їх від амальгованих інфраструктур безпеки, яким притаманна наявність «жорстких» формальних централізованих інститутів реагування на конфлікт, втіленням яких виступають системи колективної безпеки [13, с. 87].

Характерною рисою регіональних моделей безпеки за участі Москви та Пекіна є декларування відмови від творення військово-політичних блоків. Так, учасники Наради з взаємодії і заходам довіри в Азії одним із наріжних принципів своєї взаємодії проголосили: «Двосторонні або багатосторонні військові угоди не повинні бути спрямовані проти будь-якої третьої сторони і не повинні підірвати інтереси безпеки інших держав» [14, с. 14].

Необхідність подолання існуючого конфліктогенного потенціалу між основними гравцями ШОС зумовлює активізацію розширення діалогу інституції з іншими регіональними структурами безпеки та окремими державами щодо розвитку співробітництва в транскордонному вимірі. Шанхайська організація співробітництва не виключає можливості встановлення постійного діалогу з третіми державами і міжнародними структурами. Зокрема, голова російського зовнішньополітичного відомства І.С. Іванов одним із пріоритетних завдань РФ у сфері зовнішньої політики визначив необхідність встановлення постійних контактів ШОС з АСЕАН [15]. У спільній декларації міністрів закордонних справ РФ і Асоціації держав Південно-Східної Азії про партнерство у справі миру і безпеки, а також процвітання і розвитку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні стверджувалось: «Сторони будуть докладати спільних зусиль щодо зміцнення миру і безпеки, а також процвітання і розвитку Азійсько-Тихоокеанського регіону. Сприятимуть зміцненню багатостороннього співробітництва і підвищенню ефективності існуючих багатосторонніх механізмів безпеки, зокрема Регіонального форуму АСЕАН

(АРФ), шляхом активізації співробітництва і зміцнення заходів довіри як основи майбутнього розвитку АРФ» [16, с. 595]. Особливий акцент у документі було зроблено на відзначенні АСЕАН «зусиль Росії із забезпечення миру і безпеки в регіоні, зокрема, в межах Шанхайської організації співробітництва (ШОС)» [16, с. 595].

Дипломатичний аспект забезпечення регіональної стабільності передбачає поглиблення співробітництва у військово-політичній сфері та відкритості у питаннях військового будівництва. В серпні 1995 р. Росія представила на черговому засіданні АРФ у Брунеї проект Декларації «Про принципи безпеки і стабільності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні». В документі пропонувалось створення системи міжнародних консультацій і взаємних гарантій безпеки, вироблення заходів довіри і транспарентності військових доктрин [17]. Російські ініціативи щодо формування загальнорегіональних підходів до проблем безпеки, за твердженням науковців РФ, стали визначальними [18]. Позитивну оцінку з боку партнерів по АРФ отримав внесок Росії в розвиток Асеанівського регіонального форуму в 2001 р. – проведення Московського засідання експертів щодо проекту Декларації про визначальні принципи взаємовідносин в АТР [19]. У 2002 р. МЗС РФ позитивно оцінив ініціативу Управління оборони Японії зі створення в Азії структури безпеки за участі Японії, США, КНР, РК і КНДР. У відповіді Департаменту інформації МЗС Росії відзначалось: «Російська Федерація давно виступає за створення багатосторонніх механізмів співробітництва у сфері забезпечення безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Ми готові до обговорення питань зміцнення системи безпеки в АТР з державами регіону, включаючи звичайно і Японію» [20].

У межах «шанхайського процесу» військово-політичне співробітництво знайшло відображення у підписанні в 1996 р. членами ШОС Угоди про зміцнення довіри у військовій сфері у прикордонних районах і про взаємне скорочення збройних сил у прикордонних районах. Російський політолог В.Е. Петровський, аналізуючи характер підписаних угод головами держав РФ, КНР, Казахстану, Киргизії і Таджикистану, доходить висновку, що вони є унікальними у світовій дипломатичній практиці. Оскільки, є першими на азійському континенті багатосторонніми договорами, які передбачають загальнорегіональні по значимості і безпрецедентні за масштабом заходи довіри щодо обмеження на дислокацію збройних сил і розташування озброєнь вздовж кордонів [21, с. 185].

Московська угода про взаємне скорочення збройних сил у прикордонних районах, підписана лідерами країн-членів ШОС у квітні 1997 р. підтвердила принцип взаємного незастосування сили або загрози її застосування і відмову від досягнення односторонньої військової переваги. Передбачена також відмова від застосування збройних сил, дислокованих у прикордонних районах, з метою здійснення військової діяльності, яка загрожуватиме іншій стороні. Угода закріпила зобов'язання сторін здійснювати обмін військовою

інформацією, реалізувати обмежувальні заходи щодо масштабів військових навчань, ставити до відома один одного про певні види військової діяльності, запрошувати на військові навчання спостерігачів. Документ сформулював основні напрямки співробітництва між збройними силами і прикордонними військами держав-учасниць у прикордонних районах. Була задекларована глибина району застосування угоди – 100 км від лінії кордону на всій її протяжності [22, с. 11]. Один із провідних російських сходовознавців А.Д. Воскресенський, характеризуючи наслідки поглиблення співпраці в безпековій сфері між КНР та РФ, стверджує: «Посилення фактору взаємної довіри, який завжди був надзвичайно важливим у розвитку взаємодії між Росією і Китаєм, дозволить забезпечити більшу стабільність і рівновагу в багатфакторній системі взаємовідносин Москви і Пекіна» [23, с. 56]. Активізація російсько-китайської співпраці в межах ШОС не могла не викликати аналітичних розробок в американській політології щодо оптимальної моделі взаємодії США з країнами-учасницями безпекових механізмів за участю РФ та КНР. Директор Центру стратегічних досліджень Ф. Меррілла Школи передових міжнародних досліджень Університету ім. Дж. Хопкінса (США) Е. Коен, визначаючи «порядок денний» зовнішньополітичної стратегії США щодо «шанхайського процесу», доходить висновку: «Під час своєї тривалої війни з ісламським тероризмом і політичною ідеологією, яка його породжує, Америка не може дозволити собі конфліктувати з Росією і Китаєм в Євразії. Таким чином, Вашингтон повинен шукати шляхи встановлення діалогу з ШОС. В іншому випадку Сполучені Штати ризикують ще одним приниженням від рук Москви та Пекіна» [24].

Таким чином, у моделях безпеки, які розбудовуються за участі КНР, наріжним каменем є не

підготовка до стримування можливої агресії, а розробка превентивних заходів, які різко знижують вірогідність збройного конфлікту. Канцелярія Держради КНР, представляючи офіційну державну позицію розвитку співпраці у сфері безпеки АТР на початку 2000-х рр., підкреслила: «Китай буде неухильно і наполегливо домагатися нового бачення безпеки, виступаючи проти гегемонізму, силової політики і тероризму в усіх формах, готовий разом з країнами світу докладати безупинних зусиль для створення мирної світової обстановки на основі довготривалості, стабільності і надійної безпеки» [25].

Отже, новий баланс сил, який формується в АТР на початку XXI ст., чітко визначив провідні ролі двох великих держав – КНР і США – і дієву, але із значно меншим потенціалом щодо структурування основних контурів безпекової системи АТР на сучасному етапі – Росії. Проблемні питання розбудови регіонального механізму безпеки визначаються, по-перше, тим, наскільки реалізація національних інтересів зростаючої держави Китаю матиме конфліктний потенціал з іншими провідними державами АТР; по-друге, які засоби використовуватимуться учасниками Азійсько-Тихоокеанського «концерту» для реалізації зовнішньополітичних стратегій і яку зовнішню політику вони будуть проводити для підтримання миру і безпеки в цьому стратегічно важливому районі світу.

Реалії ж Азійсько-Тихоокеанського регіону визначають, що моделі безпеки на основі співробітництва, базисом яких є багатостороння участь держав, орієнтованих на поступову інтеграцію до регіональних діалогових і обмежувальних військово-політичних інфраструктур є найбільш оптимальними щодо конструювання загально регіональної системи безпеки в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/text/docs/2002/06/9686.shtml>. – Загл. с экрана.
2. Китай призвал США отказаться от системы НПРО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.asiatimes.narod.ru/news2001/10096/09999999995.htm>. – Загл. с экрана.
3. Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.2002.kremlin.ru/summit12/s12_doc1ru.html. – Загл. с экрана.
4. Логвинов Г.С. Шанхайская организация сотрудничества – качественный шаг вперед. К итогам Санкт-Петербургского саммита ШОС / Г.С. Логвинов // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. – № 5. – С. 6-14.
5. Рузиев А. Шанхайский секстет. Государства-участники ШОС демонстрируют редкое единодушие / А. Рузиев // Евразия сегодня. – 2003. – № 3. – С. 34-36.
6. Лукин А.В. Шанхайская организация сотрудничества: что дальше? / А.В. Лукин // Россия в глобальной политике. – 2007. – Т. 5, № 3. – С. 78-93.
7. Душанбинская декларация глав государств Республики Казахстан, Китайской Народной Республики, Киргизской Республики, Российской Федерации и Республики Таджикистан // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 17-20.
8. Россия участвует в выработке принципов взаимодействия в АТР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.strana.ru/midrf>. – 12.11.2000. – Загл. с экрана.
9. Keohane R. International Liberalism Reconsidered / R. Keohane // The Economic Limits to Modern Politics. T. Dunn (eds.). – N.Y.: Cambridge University Press, 1990. – P. 165-194.
10. Петровский В.Е. Россия и безопасность в Евразии (Региональные режимы безопасности в Центральной Евразии на рубеже XXI в.) / В.Е. Петровский // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 2. – С. 25-36.
11. Совместное коммюнике по итогам заседания Совета глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества (Екатеринбург, 16 июня 2009 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.shos2009welcome.ru/russia/kommunike2009/>. – Загл. с экрана.
12. Екатеринбургская декларация глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества (Екатеринбург, 16 июня 2009 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.shos2009welcome.ru/russia/ekat_declaration/. – Загл. с экрана.
13. Deutsch K.W. et. al. Political Community and the North Atlantic Ares / Deutsch K.W. et. al. – Princeton: Princeton University Press, 1987. – 71 p.

14. Декларация принципов, регулирующих взаимоотношения государств – участников Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии // Дипломатический вестник. – 1999. – № 11. – С. 8-12.
15. ШОС открыта к сотрудничеству [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.strana.ru/midrf>. – 23.07.2001. – Загл. с экрана.
16. Совместная декларация министров иностранных дел Российской Федерации и Ассоциации государств Юго-Восточной Азии о партнерстве в деле мира и безопасности, а также процветания и развития в Азиатско-Тихоокеанском регионе // Иванов И.С. Россия в современном мире. Ответы на вызовы XXI века: статьи и выступления. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – С. 594-598.
17. Москва за широкий диалог между политиками и военными государств АТР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.strana.ru/midrf>. – 12.11.2000. – Загл. с экрана.
18. Федотов В.П. О моделях региональной безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе [Электронный ресурс] / В.П. Федотов // Электронный журнал «Проблемы обеспечения безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе». – Режим доступа: <http://www.isn.rsu.ru/icis.atrsec/atrsrgr.htm>. – Загл. с экрана.
19. 27 июля в Бангкоке в рамках ежегодных мероприятий АСЕАН состоялась 7-я сессия АРФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rg.ru/oficial/from_min/mid/892.htm. – Загл. с экрана.
20. МИД России с интересом относится к идее создания в Азии структуры безопасности с участием Японии, России, США, Китая, Республики Корея и КНДР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.japantoday.ru/arch/news/0202/18.shtml>. – Загл. с экрана.
21. Петровский В.Е. Азиатско-Тихоокеанские режимы безопасности после «холодной войны». Эволюция, перспективы российского участия / В.Е. Петровский. – М.: ИДВ РАН, 1998. – 262 с.
22. Киреев Г.В. Стратегическое партнерство и стабильная граница / Г.В. Киреев // Проблемы Дальнего Востока. – 1997. – № 4. – С. 7-18.
23. Воскресенский А.Д. Китай и Россия: парадигма взаимодействия в исторической динамике и преемственности / А.Д. Воскресенский // Восток. – 1999. – № 6. – С. 45-58.
24. Коэн Е. Задачи США в связи с Шанхайским саммитом [Электронный ресурс] / Е. Коэн. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/translation/228138.html>. – Загл. с экрана.
25. Материалы Канцелярии Госсовета КНР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.abirus.ru/o/d_02.htm. – Загл. с экрана.
Рецензенты:

Рецензенты: Тригуб П.М., д.і.н., професор;
Палагнюк Ю.В., к.політ.н.

© Шевчук Оі.В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 08.10.2009 р.